

Άγιότητα και ένηλικίωση (Αύγουστίδης Άδαμάντιος Πρεσβύτερος, Ψυχίατρος, Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών)

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Θεολογία και Ζωή](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Ψυχολογική και Ποιμαντική προσέγγιση

Κάθε απόπειρα προσέγγισης αυτού που συμβατικά ονομάζουμε πορεία προς την αγιότητα πρέπει να διέπεται εκ προοιμίου από την προσπάθεια αποφυγής μερικῶν θεμελιωδῶν λαθῶν. Τέτοια λάθη μπορεί να γίνουν ὑπὸ τὴν ἐπήρεια μιᾶς νοοτροπίας πὸν στηρίζει τὶς ἀξιολογήσεις της στὴν ἀπόλυτη διάκριση μεταξὺ «ἱεροῦ» καὶ «βέβηλου» μεταξὺ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου. Τοῦτο συνεπάγεται τὴν ἀποδοχὴ ὡς αὐτονόητου τοῦ διαχωρισμοῦ μεταξὺ ὧν πιστεύουμε πὼς καθορίζουν τὸν δρόμο πρὸς τὴν αγιότητα καὶ ὧν ὅσα διέπουν τὴν καθημερινότητα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Πρέπει, επίσης, να θυμόμαστε πώς ή θρησκευτικότητα που αναπτύσσει ένας νέος δεν είναι «αύτοφυής». Ο τρόπος που βιώνεται ή θρησκευτική πίστη και καλλιεργείται ή επιθυμία έκζητησης της αγιότητας διαμορφώνεται μέσα στο οικογενειακό, στο κοινωνικό, στο πολιτισμικό, στο εκπαιδευτικό και στο εκκλησιαστικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και ήλικιώνεται αυτός ο νέος.

Το παιδί που θέλει -ή θέλουμε- να πορευτεί προς την αγιότητα έχει ήδη τον ψυχισμό του, τη δομή της προσωπικότητάς του, τη βιολογική και την ψυχολογική του κληρονομιά πάνω στα όποια επίδρουν καταλυτικά οι έμπειρίες που αποκτᾶ από την οικογένειά του και τον περιβάλλοντα κόσμο.

Είναι, λοιπόν, δυνατόν να μιλάμε για την πορεία προς την αγιότητα αγνοώντας ή παραγνωρίζοντας αυτήν τη δεδομένη πραγματικότητα, αφού αυτή προσδιορίζει προκαταβολικά ό,τι καλείται αγιαζόμενο να μεταμορφωθεί;

Οι έπιστήμονες της ανθρώπινης συμπεριφοράς, οι όποιοι μελετούν τις ψυχολογικές διεργασίες από τις όποιες περνᾷ ο νέος άνθρωπος κατά την πορεία του προς την ένηλικίωση, καταγράφουν πολύτιμες παρατηρήσεις, και μᾶς τροφοδοτοῦν με γνώσεις αξιοποιήσιμες προς την πλευρά της καλύτερης κατανόησης ὄσων προαναφέρθηκαν. Οι γνώσεις αυτές φωτίζουν επίσης τόν προβληματισμό σχετικά με τὰ πιθανὰ λάθη που μπορεί να γίνουν, όταν «πιέζουμε» προς μιᾶ μορφή

ἀγιότητας μὲ προδιαγραφές, ἀσύμβατες μὲ τὴν ἰδιοσυστασία καὶ τὶς δυνατότητες τοῦ ἀναπτυσσόμενου παιδιοῦ.

Ἀπὸ τὴν τεράστια δεξαμενὴ αὐτῶν τῶν πληροφοριῶν ἐπιλέγουμε νὰ ἐστιάσουμε τὴν προσοχή μας στὴν προσέγγιση μερικῶν ἀπὸ τὶς πιὸ τυπικὲς διεργασίες ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν πορεία πρὸς τὴν ἐνηλικίωση.

Μεγάλο μέρος τῆς ψυχολογικῆς ἀναστάτωσης ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐφηβεία εἶναι ἡ λεγόμενη ἐπαναδιαπραγμάτευση τῶν παιδικῶν ψυχοσυγκρούσεων. Ὁ ὅρος ἀναφέρεται κυρίως σὲ ψυχολογικὲς συγκρουσιακὲς καταστάσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἐπιθετικότητα καὶ τὴ σεξουαλικότητα.

Κατὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία θὰ ὑπάρξουν, ἀναπόφευκτα, μεταξὺ γονέων καὶ παιδιῶν «ἐμπόλεμες» καταστάσεις. Στὸ πλαίσιο τῆς διαπαιδαγώγησης θὰ ἐπιβληθοῦν τιμωρίες, ἐνδεχομένως χειροδικίες ἢ ἄλλες ἄμεσες ἢ ἔμμεσες «παιδαγωγικὲς» παρεμβάσεις, οἱ ὁποῖες εἰσπράττονται ὡς ἐπιθετικὲς πράξεις. Ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθετικότητα ποὺ διακινοῦν στὸ παιδί εἶναι δυσανάλογα πρὸς τὶς σωματικὲς του δυνάμεις καὶ τὸ δέος μπροστὰ στὸν παντοδύναμο γονέα. Αὐτὲς οἱ ψυχολογικὲς ἐντάσεις βρίσκουν διέξοδο εἴτε μέσω συμβολικῶν πράξεων (βλέπε κατεστραμμένα παιγνίδια ἢ τὸ παιγνίδι-πόλεμος) εἴτε μέσω τῆς φαντασίας (βλέπε παραμύθια μὲ «κοντορεβιθούληδες» ποὺ νικοῦν δράκους καὶ γίγαντες κλπ.). Στὴν ἐφηβεία, ὅμως, οἱ σωματικὲς δυνάμεις καθιστοῦν δυνητικὰ ἐφικτὴ τὴν ἄμεση ἔκφραση τοῦ θυμοῦ. Κατὰ συνέπεια, οἱ ἐπιθετικὲς διαθέσεις συνιστοῦν τόσο ἐσωτερικὴ ψυχολογικὴ ἀπειλή ὅσο καὶ ἔντονα ἐνοχοποιητικὴ κατάσταση στὸν ἐσωτερικὸ κόσμο τοῦ ἐφήβου.

Ἀνάλογα ἰσχύουν καὶ στὸν τομέα τῆς σεξουαλικότητας. Ξαφνικά, ἡ φυσικὴ παρουσία τῶν πιὸ ἀγαπημένων καὶ οἰκείων προσώπων προκαλεῖ ἄγχος καὶ ἀνάγκη ἀποστασιοποίησης. Ἀρκεῖ νὰ σκεφθοῦμε ὅτι οἱ πιὸ ἀπλὲς καὶ τρυφερὲς ἐκδηλώσεις, ὅπως τὸ χᾶδι, ἡ ἀγκαλιά, τὸ φιλὶ κ.λπ., τρομάζουν τὸν ἔφηβο καὶ δημιουργοῦν ψυχολογικὴ σύγχυση, καθὼς τὸ σῶμα βρίσκεται ὑπὸ τὴν ἀπειλητικὴ φόρτιση τῆς ἀφυπνιζόμενης σεξουαλικότητας.

Τόσο ἡ ἐπιθετικότητα ὅσο καὶ ἡ σεξουαλικότητα ἀπαιτοῦν τὴν τακτοποίηση τῶν συσσωρευμένων ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία ψυχολογικῶν ἐκκρεμοτήτων, ὥστε νὰ γίνουν ἐφικτὲς οἱ ὠριμες, ὑπεύθυνες καὶ μὴ συγκρουσιακὲς ἀνάλογες σχέσεις στὸν ἐνήλικο βίο. Ἐὰν αὐτὴ ἡ πραγματικότητα δὲν ἀναγνωριστεῖ, ἐὰν ὁ τρόπος παιδαγωγικῆς καὶ πνευματικῆς ἀντιμετώπισης αὐτῶν τῶν φαινομένων στηριχθεῖ στὴν ἄρνηση παραδοχῆς τῆς ὑπαρξῆς τους, στὴν ἀπαξίωση, στὴν ἐνοχοποίηση ἢ στὴ δαιμονοποίηση, τότε εἶναι πιθανὸν οἱ ἐπιπτώσεις νὰ εἶναι σοβαρές. Ἡ μὴ κατὰ μέτωπο καὶ ἡ χωρὶς ρεαλισμὸ ἀντιμετώπιση αὐτῶν τῶν φυσιολογικῶν

καταστάσεων με σκοπό την ανάπτυξη στον νέο άνθρωπο αγωνιστικού φρονήματος και νηφάλιας και υπεύθυνης στάσης οδηγεί κάποτε στην οργάνωση νευρωτικών προσωπικοτήτων. Έδω έντάσσεται και η παθολογική κατάσταση που στεγάζεται υπό τον επιστημονικό όρο ψευδής έαυτός.

Στην ψυχιατρική βιβλιογραφία συναντάμε την καταγραφή περιπτώσεων, στις οποίες ή έξωτερική συμπεριφορά εμφανίζεται κυριαρχούμενη από τη θρησκευτικότητα, ενώ στην πραγματικότητα υποκρύπτει έντονες άσυνείδητες συγκρουσιακές καταστάσεις. Τέτοιο παράδειγμα είναι ο λεγόμενος άσκητικός έφηβος. Η αναφορά δεν παραπέμπει στην άσκητική των Πατέρων της Έκκλησίας αλλά σε μια έγωκεντρική, υπερβολικά αύστηρη (υπερεγωτική) στάση του ίδιου του παιδιού προς τον έαυτό του. Πρόκειται για κατάσταση, όπου ή προηγηθείσα ψυχολογική συγκρότηση και ανάπτυξη έμπεριέχει πολλά στοιχεία ένοχοποίησης και συγκρούσεων, με αποτέλεσμα ο έφηβος να τρομάζει με τις ίδιες του τις έπιθυμίες. Η αίσθηση αδυναμίας να έπεξεργαστεί και να διαπραγματευτεί τις ένορμήσεις του μέσα στο πλαίσιο των περιορισμών που έπιβάλλει ή πραγματικότητα, οδηγεί σε λύσεις που μοιάζουν με κήρυξη πολέμου έναντίον του έαυτού του.

Παρά τον έντονα νευρωτικό χαρακτήρα αυτής της κατάστασης, ένδέχεται το περιβάλλον να εκλάβει τις έξωτερικές έκδηλώσεις σαν σημάδια πρώιμων έκδηλώσεων της κλίσης για άφιέρωση σε πνευματικότερους τρόπους ζωής. Το αποτέλεσμα θα είναι ή εύόδωση πρόωρων και άκαιρων έπιλογών είτε αυτές άφορούν τον μοναχισμό είτε άλλου τύπου άφιερώσεις είτε συνεπάγονται την πίεση για έξαναγκασμό στο αντίθετο, όπως πρόωροι και βεβιασμένοι γάμοι ή δεσμεύσεις για έγγαμη ίεροσύνη. Είναι προφανές ότι κάθε έπιλογή που στηρίζεται σε ψυχολογικά άδιέξοδα και όχι σε έκούσιες, ώριμες έπιλογές άργα ή γρήγορα θα έχει όδυνηρές έπιπτώσεις τόσο στον άτομικό όσο και στον κοινωνικό και έκκλησιαστικό βίο.

Υπό το κράτος παρόμοιων ψυχολογικών μηχανισμών μπορεί να συναντήσουμε και την άλλη όψη του ίδιου νομίσματος, Πρόκειται για τον λεγόμενο άσυμβίβαστο έφηβο, ο οποίος δίνει την έντύπωση του προκλητικού έπαναστάτη. Η προκλητική συμπεριφορά παρουσιάζεται μερικές φορές σαν υιοθέτηση στάσεων που κατακρίνουν και άμφισβητούν τα «παραδεδομένα» στο όνομα μιās άυθεντικότερης έκφρασης της πίστης. Στην πραγματικότητα δεν είναι παρά προσπάθεια άποφυγής του άγχους προσαρμογής στις άπαιτήσεις της ένηλικίωσης και έκφράζει μεγάλη δυσκολία αντιμετώπισής τους είσπράττοντας πολλές άπ' αυτές όχι ως άπαιτήσεις ώρίμανσης αλλά σαν ψυχολογική άπειλή.

Τελικά, και στη μιὰ περίπτωση και στην άλλη καθως και στις πολλές ένδιάμεσες καταστάσεις, μπορεί να επικρατεί μιὰ μορφή θρησκευτικότητας που δημιουργεί

ένα είδος άπατηλής αίσθησης διεκδίκησης ή άκόμη και κατάκτησης τής αγιότητας. Πρέπει νά τονιστεῖ με ἔμφαση ὅτι δέν πρόκειται για ὑποκρισία ἀλλά για τόν ἐγκλωβισμό τοῦ ἐφήβου πίσω ἀπό ἕνα προσωπεῖο αγιότητας. Αὐτὸ πού συμβαίνει εἶναι ἡ καταδυνάστευση τής ἀνθρώπινης προσωπικότητας ἀπό νευρωτικούς ψυχολογικούς μηχανισμούς ἄμυνας, οἱ ὁποῖοι ὁδηγοῦν στὸν σχηματισμὸ αὐτοῦ πού στὴν ψυχολογικὴ γλώσσα -ὅπως προαναφέραμε- ὀρίζεται ὡς «ψευδὴς ἑαυτός».

Μορφοποιεῖται ἔτσι μία κατάσταση, ἡ ὁποία ἀφενδὸς δέν εἶναι γνήσια -ἐπομένως δέν ἀντέχει στὶς πραγματικὲς ἀπαιτήσεις τής ζωῆς-, ἀφετέρου συνεπάγεται πολλαπλὲς δυσπροσαρμοστικὲς -ἐπομένως ὀδυνοποιὲς- ἐπιπλοκὲς στὴν ἐξέλιξη τής ζωῆς τοῦ ὑποκειμένου. Τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ συγκρότηση ἑνὸς προσωπεῖου αγιότητας, τὸ ὁποῖο θὰ καταρρεύσει μόνις ἡ ζωὴ δοκιμάσει τὴν ἀντοχή του, ἀνοίγοντας τὸν δρόμο στὴν πιθανὴ ἀνάπτυξη ψυχοπαθολογικῶν ἐκτροπῶν.

Τὸ ἐξ ὀρισμοῦ δύσκολο ἔργο τής ἐπαναδιαπραγμάτευσης τῶν παιδικῶν ψυχοσυγκρούσεων γίνεται ἀκόμη δυσκολότερο καὶ περιπλοκότερο καθὼς συναντᾶται ἀναπότρεπτα μετὴν ἀπαίτηση διεκπεραίωσης μιᾶς ἄλλης, ἐξίσου δύσκολης καὶ ἀπαιτητικῆς, ψυχολογικῆς διαδικασίας. Πρόκειται για τὴν ἀνάγκη τοῦ νέου ἀνθρώπου νὰ ἀνεξαρτητοποιηθεῖ ἀπὸ τὴν πυρηνικὴ οἰκογένεια, νὰ αὐτονομηθεῖ καὶ νὰ κοινωνικοποιηθεῖ.

Συνέπεια αὐτῶν τῶν διεργασιῶν εἶναι νὰ ἐμφανιστοῦν στὸ προσκῆνιο τὰ φαινόμενα πού χαρακτηρίζουν τὶς ψυχολογικὲς διαδικασίες τοῦ ἀποχωρισμοῦ, ὅπως εἶναι τὸ πένθος, ἡ ἀνάγκη ἀποεξιδανίκευσης τῶν γονέων, ἡ ἀμφισβήτηση ὄσων μέχρι τότε ἔμοιαζαν αὐτονόητες ἀρχὲς καὶ ἀξίες, κ.ο.κ. Καθὼς, λοιπόν, ἀμφισβητοῦνται ὅλα τὰ «παραδεδομένα» καὶ ἡ ἐνοχικὴ ἐπιθετικὴ δηλητηριάζει τὶς σχέσεις, μοιάζει παράδοξο νὰ μιλοῦμε για ἀγιότητα.

Ἄν δέν κατανοήσουμε, ὡστόσο, ὅτι ἡ ἀγιότητα δέν μπορεῖ νὰ περιοριστεῖ μέσα στὸ στενὸ πλαίσιο τής ἐξωτερικῆς συμπεριφορᾶς, ἂν ἐγκλωβιστοῦμε στὴ φαινομενολογία πού καθορίζουν τὰ στερεότυπα πού ἔχει κάθε γενιὰ στὸ μυαλό της, κινδυνεύουμε νὰ βαθύνουμε πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια ἀσφαλείας τὴν ἀρνητικὴ καὶ ἀπορριπτικὴ στάση ἀπέναντι στὴν προκλητικὴ τής ἐφηβικῆς ἀμφισβήτησης καὶ ἐπικριτικότητας.

Ἡ χρῆση τοῦ ὄρου «κινδυνεύουμε» δέν εἶναι ρητορικὴ. Ἡ διακινδύνευση μετατροπῆς τοῦ φυσιολογικοῦ πένθους σὲ κατάθλιψη καὶ ἡ υἱοθέτηση συμπεριφορῶν αὐτοκαταστροφικῶν ἢ αὐτοερεθιστικῶν εἶναι πρὸ τῶν πυλῶν. Βρισκόμαστε στὴν πιὸ ἐπικίνδυνη ἐξελικτικὴ ψυχολογικὴ φάση. Ἐδῶ ἡ προσπάθεια ἐπιβολῆς τής αγιότητας ὡς συμμόρφωσης πρὸς τὶς γονικὲς ἀπαιτήσεις, χωρὶς

συναίσθηση τῶν δυσκολιῶν πού ἀντιμετωπίζει ὁ νέος ἄνθρωπος, ιδιαίτερα μάλιστα στήν ἐποχή μας, μπορεῖ νά ὀδηγήσει σέ ἀντίθετα, ἴσως ὀλέθρια, ἀποτελέσματα.

Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι οἱ χριστιανικές οἰκογένειες δέν ὑστεροῦν ἀπό τίς μὴ χριστιανικές σέ ταλαιπωρίες μὲ τὰ παιδιά τους. Βάσανα πού σχετίζονται μὲ τὴ χρήση ναρκωτικῶν οὐσιῶν, μὲ ἀντικοινωνικές συμπεριφορές ἢ μὲ ἐρωτικές ἐλευθεριότητες. Δέν εἶναι, ἐπίσης, τυχαῖο, ὅτι τὸ φαινόμενο τῆς ἔξαρσης τῶν λεγόμενων παραθρησκευτιῶν (cults) συνεχῶς διογκώνεται τόσο διεθνῶς ὅσο καὶ στήν Ἑλλάδα, ὥστε νά μὴν ἀποτελεῖ πιά πεδίο ἐνδιαφέροντος μόνο τῆς θεολογίας ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχιατρικῆς ἐπιστήμης.

Ἡ εὐκολία καὶ ὁ ἐνθουσιασμός μὲ τὸν ὁποῖο οἱ νέοι στρατεύονται ἰδεολογικά ἢ γίνονται θύματα παραθρησκευτικῶν ἢ ἄλλων περιθωριακῶν ὀργανώσεων σχετίζονται ἄμεσα ὄχι μόνο μὲ ὅσα προαναφέρθηκαν ἀλλὰ καὶ μὲ μία ἄλλη βασική ψυχολογική διεργασία πού χαρακτηρίζει, ἐπίσης, τὴν πορεία πρὸς τὴν ἐνηλικίωση. Ἀναφερόμαστε στὴ διαδικασία ὠρίμανσης καὶ ὀλοκλήρωσης τῆς προσωπικῆς ταυτότητας. Δέν πρέπει νά διαφύγει τῆς προσοχῆς ὅτι σέ αὐτὴ τὴ διαδικασία ἢ ἰδεολογία καὶ ἡ συγκρότηση τῆς ταυτότητας παρουσιάζονται σχεδὸν σὰν δύο ὄψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ ἐφηβεία συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀφηρημένης σκέψης, τὴ φιλοσοφικὴ ἐνασχόληση, τοὺς ἔντονους ὑπαρξιακοὺς προβληματισμοὺς καὶ τὴν ἀμφισβήτηση ὄσων ἰδεῶν, πεποιθήσεων, ἀξιῶν καὶ παραδόσεων θεωροῦνταν μέχρι τότε αὐτονόητα.

Εἶναι προφανές ὅτι ὅσο ὑγιέστερη εἶναι ἡ περιβάλλουσα θρησκευτικὴ ἄλλα καὶ κοινωνικοπολιτιστικὴ ἀτμόσφαιρα, ὅσο λιγότερο συγκρουσιακὸς καὶ ὑποκριτικὸς εἶναι ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖο τὸ περιβάλλον ζεῖ καὶ ἐκφράζει τὴν πίστη καὶ τὴν ἐκζήτηση τῆς ἀγιότητας, τόσο πιθανότερο εἶναι ὁ νέος ἄνθρωπος νά ἐνσωματώσει στήν ταυτότητά του ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα πού θὰ ἐγγυῶνται τὴν ἐνσυνείδητη ἀναζήτηση μιᾶς αὐθεντικῆς σχέσης μὲ τὸν Θεό. Αὐτὴ ἡ σχέση εἶναι πού καθορίζει καὶ τὰ δυναμικά της πορείας πρὸς τὴν ἀγιότητα.

Φθάνουμε ἔτσι σὲ ἓνα ζωτικῆς σημασίας κομβικὸ σημεῖο, ὅπου ὅσα προαναφέρθηκαν ὡς φυσιολογικὲς ψυχολογικὲς λειτουργίες τῆς ἐνηλικιωτικῆς διαδικασίας πρέπει νά συναντηθοῦν μὲ τὴν ἀγωνία καὶ τὸν προβληματισμὸ σχετικά μὲ τὸ πῶς μποροῦμε νά μιλήσουμε περὶ ἀγιότητας στὴ σύγχρονη νεολαία. Ἴσως εἶναι σκόπιμο νά ξεκινήσουμε θέτοντας, στοὺς ἑαυτοὺς μας πρῶτα, τὸ ἐρώτημα σχετικά μὲ τὸ πῶς δέν πρέπει νά μιλήσουμε. Ἴσως χρειάζεται νά ἀναρωτηθοῦμε ἀφετηριακὰ πόσο στρεβλὴ καὶ ἀλλοτριωμένη ἀντίληψη περὶ ἀγιότητας ἔχουμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. Πόσο εὐκόλα συγχέουμε τὸ «εἶναι» -τὴν ὄντολογικὴ διάσταση τῆς ἀγιότητας- μὲ τὸ «φαίνεσθαι» -τὴ συμπεριφορικὴ της διάσταση-, ἢ ὁποῖα συχνὰ

παρουσιάζεται δέσμια ἐνὸς ἰδιότυπου εὐσεβισμοῦ ἢ ἐνὸς ἐκκοσμικευμένου ἠθικισμοῦ. Πρὶν ἀπὸ κάθε προσπάθεια ἀνοίγματος πρὸς τοὺς νέους, ἴσως χρειάζεται νὰ ἐπανεξετάσουμε τὶς συντεταγμένες ποὺ προσδιορίζουν τὸν σύνολο βίου μας ὡς ἐκκλησιαστικὸ γεγονός καὶ ὄχι ὡς ἀποσπασματικὴ, ἐκκοσμικευμένη ἢ ἰδεολογικοποιημένη θρησκευτικότητα.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι κάθε προσπάθεια δυναστευτικῆς ἐπικυριαρχίας μας ἐπὶ τῶν νεότερων γενεῶν μὲ ὄπλο τὴν προσπάθεια ἐπιβολῆς μιᾶς ἀγιότητος τῆς ὁποίας ἐμεῖς δὲν εἴμαστε μέτοχοι καὶ βιωματικοὶ ἐκφραστὲς, θὰ ὀδηγήσῃ σὲ ἀντίθετα ἀποτελέσματα. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ μετὰ, ὁ δρόμος πρὸς ψυχοπαθολογικὰς ἐκτροπὰς ἢ ἀπόρριψη τῆς παραδεδομένης πίστεως εἶναι ἀνοικτός.

Τὸ ζητούμενον θὰ εἶναι πάντοτε ἂν ἡ ἐκζήτηση τῆς ἀγιότητος θὰ συνιστᾷ τὸν φυσιολογικὸν τρόπο νὰ ζεῖ καὶ νὰ ἀναπτύσσεται ὁ ἄνθρωπος ἢ θὰ διαστρεβλώνεται μέσα ἀπὸ τὰ πρίσματα τῆς ἀλλοτριώσεως ποὺ -οὕτως ἢ ἄλλως- χαρακτηρίζει τὴν πεπτωκυῖα μας πραγματικότητα.

Πηγή: agiazoni.gr